

СИНЕРГЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЗДОБУТКІВ І ВТРАТ У ДУХОВНОМУ КОНТЕКСТІ ЛІРИЧНОГО «Я» (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЛЮБОВ НАНСЕНА»)

У статті окреслено проблеми «прочитання» та робиться спроба аналізу психологічних аспектів душі, що кохає у поезії Ліни Костенко «Любов Нансена».

Ключові слова: психологія, аналіз, текст, автор, поезія.

Спроба здійснити аналіз психологічних аспектів буття закоханої душі, оприявнених у межах одного поетичного тексту, для нас не нова. Проте продуктивність цього шляху видається і далі перспективною, бо прискіпливий погляд у глибину талановитого тексту, намагання розгадати таємниці мистецького світопочування автора кожного разу заново дають вдячний матеріал для роздумів на етичному, психологічному, філософському зрізах літературознавчого аналізу.

Лірика кохання Ліни Костенко дарує читачам таку потужну і світлу енергію, що кожен доторк до цього світу обертається відкриттям. «Кохання в ліриці Ліни Костенко, – пише Володимир Панченко, позначаючи щедрий спектр почування високої жіночої душі, – це симфонія почуттів. Світло. Полон. Шаленство. Наслання. Хвороба. Сон. Чаклунство... Це самозреченість і відчай, втіха і смуток, беззахисність і сила, це поразка раціо і безмежжя ніжності, викликані співзвучністю двох душ, які озиваються назустріч одна одній». Додамо до цього темпераментного реєстру ще два, як на наш погляд, важливі етичні постулати – самозречення і вірність. Зробимо спробу поглянути на конкретний текст – поезію «Любов Нансена» – в цьому аспекті глибше.

Психологічні аспекти взаємин чоловіка і жінки в пору найвищого емоційного піднесення проявляють глибоко індивідуальні параметри світопочування, одночасно виявляючи особливі риси національної ментальності. Парадигма українського світопочування прояснює у сфері любовного почуття своєрідність векторів взаємопроникнення життєдайних енергій, на яких тримається духовний світ. Динаміка пошуку ідеалу в українському морально-етичному континіумі – проблема нашого думання.

У монографічному дослідженні, присвяченому життю і творчості Ліни Костенко, В'ячеслав Брюховецький констатує: «Інтимна лірика її неосягненим чином пов'язана з найінтелектуальнішими віршами... Почуття благоговіння поетеси перед тим, що виникає, «як спалах, як сваволя, без дозволу, без права, без причин», чимось подібне до радості від світлого занурення у м'яку доброту трав і дерев. Це теж «генні» пробліски...» Особливо цікавими видаються нам мистецьки оприявлені «генні пробліски» в тих випадках, коли першопоштовхом для творення стає «сюжет» з інонаціональної історії.

Може, в цьому аспекті поезія «Любов Нансена» – найпарадоксальніша річ у метатексті любовної лірики Ліни Костенко. А ще вона цікава тим, що об'єкт пристрасної промови ліричного героя так довго не подає голосу, що читач приймає текст, як монолог. Лише перед фіналом, перебираючи на себе роль суб'єкта, він заявляє про власну позицію, трансформуючи монологічну форму поетичної рефлексії в діалогічну. При цьому знімаючи конфлікт між станами «кохаю» і «боюся» у спектрі почування ліричного героя в коротку мить, потверджуючи (чи зміцнюючи) ту хистку його надію, що ледь жевріла немислимим позитивом з боку прекрасної знайомої незнайомки.

Вражаюче розмаїття любовного переживання сильного чоловіка, закоханого раз на все життя, Ліна Костенко виписує справді по-чоловічому. Тут сила кохання має перевірятися потугою відповідального бажання бути коханим, необхідністю уберегти кохану від небезпеки, страхом утратити її чи бездолати.

Поставимо питання: чим бентежить нашу небайдужу душу цей текст на емоційному рівні? Чому забирає в неперебутній полон? Поза будь-яким сумнівом визнаємо: така висока жертвовність у парі з незглибимою ніжністю у світі чоловічого почування – рідкість. А безумовне однолюбство – вже поза нашим буттям, воно, на жаль, зі сфери юних ілюзій. А чародійство на рівні глибинного психологізму – це ще один сегмент для дослідницьких пошуків. Бо коли кожне вимовлене слово має спонукати адресата відступитися від щастя, забути, зруйнувати тільки–но віднайдену гармонію, тоді починає діяти сила парадоксу: заінтригований читач потрапляє в емоційне поле, де не може залишатися нейтральним. Він повинен зайняти певну позицію, стати на чийсь бік. Емоційна градація діє невідпорно:

Я кохаю Вас, Єво. Не виходьте за мене заміж.

Не жалійте мене, хоч і тяжко буде мені.

Я Вас прошу, ні слова. Усе передумайте за ніч.

Добре зважте на все, і вранці скажете: ні.

Прозорість вислову, відсутність емоційної орнаментики, ощадливість у слові засвідчують мужню готовність ліричного героя до болісного розриву, жертви.

Наступна строфа, в котрій розгорнуто панораму внутрішньої драми люблячого серця посилюється інтелектуальним акцентом, нарощуючи енергію за рахунок інтертекстуальних ін'єкцій. З цього приводу, роздумуючи над матеріалом української сучасної лірики, Микола Ільницький зауважив, що асоціації розгортають межі уяви, роблять поезію епічною, взаємоулагоджуючи, узгоджуючи «деталі умовні й реальні, символіку з суворою дійсністю».

Саме в аспекті асоціативного мислення у тексті Ліни Костенко відлуння міфу про Орфея і небезпечних сирен має включити читачеві сигнал тривоги: романтична юнацька пристрась на початку строфи мусить погаситися тверезим самозастереженням:

Світла мрія про Вас співає мені, як сирена.

Прив'яжуся до щогли і вуха воском заллю.

Розумію, це щастя. Але щастя – воно не для мене.

Я боюся Вас, Єво. Я вперше в житті люблю.

Сила перевтілення жінки-авторки така дивовижна, що у читача не виникає жоден сумнів щодо природності тону, глибини переживання, драматизму монологічно ославленої ситуації. Але ж у тексті трансформовано чисто чоловічий спектр емоцій, та ще й з найінтимнішої сфери душевного сум'яття! Якби йшлося про твір прозовий, очевидно, все сприймалося б звичніше. Але ж напівтони, «мікротони» в поезії проявляють найменшу невідповідність із безжальністю й точністю рентгенівського променя.

Отож, маємо ще одну згадку таланту Ліни Костенко. Загадку давню, як світ. У ній цнотливо ховається відвічне прагнення жінки бачити свій ідеал – мужнього, сильного, надійного і єдиного. І жінка-поетеса володіє привілеєм цю мрію (часом нездійсненну) творити Словом і у просторі Слова. Та загадка навіть не в цьому. Її давню суть заторкнула колись Олена Теліга. У листі до Наталі Ливицької-Холодної з усією мудрою відвертістю прекрасної жінки вона написала: «Щодо кохання. Може, справжнє Кохання буває раз на тисячоліття, може, цілком не буває, але не важно саме Кохання, а наше відношення до нього, оцей культ, «лампада», який є і у тебе, і у мене, і оце є, наше, жіноче, відвічне, що ми схоронили до цього часу».

Свій роздум Олена Теліга розгортає у відомій статті «Кого ми прагнемо», справедливо дорікаючи чоловікам за їхнє поверхове й егоїстичне бачення сучасної жінки, доходячи серйозного й обґрунтованого висновку: «Треба, щоб вони знали, якою вона повинна бути, якою вони її прагнуть. Бо жінка в кожній нації є такою, якою її прагне мужчина».

Виважено й тонко виклав свої спостереження, досліджуючи певні аспекти цих вічних проблем на українському ґрунті, Микола Томенко: «Спеціального дослідження потребує огляд ставлення до теорії кохання-любові відомих українок. Парадигма їх бачення, як правило, полягає в тому, що вони були творцями певної неземної концепції кохання-мрії. Саме з огляду на це їх думки знаходились у цілковитій залежності від омріяного, уявного образу і символу кохання-любові. У реальному житті вони в принципі не могли знайти бажаних стосунків, тому в їх творах постійно присутня певна душевна роздвоєність...»

Поезія «Любов Нансена» виказує нам роздвоєність іншого характеру: драматизований сюжет дозволяє авторці приміряти дві маски. Одна з них, як в античному театрі, – протилежної статі. Незбагненне диво театрального дійства примушує нас забути, що автор – жінка. У гарячому монолозі вона устами чоловіка – свого ліричного героя – проговорює все, що хотілось би чути її ліричній героїні (чи самій) від справжнього лицаря. Поклоніння й обожнювання, ніжність і прагнення захистити – саме цей комплекс шляхетного почування жіноче серце прагне сприйняти через слово. Те ідеальне слово-звертання вона й витворює для себе, а обраний чоловік виконує роль транслятора.

Отож, романтична постать мужнього норвежця послужила благородній справі, озвучивши мотив вічного кохання так, як його хоче сприймати жінка.

Це справжній поетичний шедевр. Лірична тема розгортається стрімко, градація почуттєвих хвиль набирає сили з кожним рядком, як із новим музичним тактом. Звукопис ускладнюється від строфи до строфи все жорсткішою алітерацією, ніби матеріалізуючи образ суворої чоловічої справи мореплавця. Час, зафіксований двічі повтореним словом «вічність» набуває протяжності:

*Корабель попливе, я не вдержу його в берегах.
«Фрам» – це значить «Вперед»,
Ви залишитесь, Єво, позаду.
Бо до серця підступить
вічний пошук у вічних снігах.*

Виразна емоційність поетичного світу Ліни Костенко володіє ще однією рисою – особливим, майже фізичним відчуттям слова і його енергетичної сили. «А на обрії буду я», – це та емоцій вершина, яка незримо єднає не тільки двох ліричних героїв у «Любові Нансена», а й двох великих поетес – Олену Телігу й Ліну Костенко. Часом думається, що те, чого не встигла у своєму трагічному часі зробити одна прекрасна жінка, довершує інша, наша сучасниця, лауреат поважної премії імені Олени Теліги.

У межах вічної, безмежної, оприявленої в тексті, Ліна Костенко позначає окремі часові відрізки конкретнішими маркерами – «тиждень», «роки». Але оте хистке й невизначене «потім» нейтралізує конкретику, й час ніби зависає, коливаючись між «тепер» («Усе передумайте за ніч... і вранці скажете: «ні») і «вічністю», шлях до якої пролягає через неконкретизований часовий простір («А якщо доведеться чекати мене роки?»). І ця хронотопна невизначеність ховає в тумані непевності оте загадкове ілюзорне «воно»:

*Тиждень буде все добре.
Цілуватиму Ваше обличчя.
Можє, навіть не тиждень, а цілі роки минуть.
Будем дуже щасливі...
Але потім воно покличе.
Ви зумієте, Єво, простити це і збагнуть?*

Якщо виходити з цієї позиції, то авторка «Любові Нансена» запропонувала закоханому чоловікові непрості обставини, аби перевірити, чи здатний він на вчинок. А вчинок у цій хвилі стає слово. Тому сітка питальних речень діткливу закохану душу у стані сум'яття, незахищеності ніби ловить вічним почуттям сумніву:

*Ви не будете плакати? Не поставите душу на якір?
Не зіткнуться в мені два начала – Він і воно?
Я без Вас нещасливий. А без нього буду ніякий.
Я без Вас збожеволю. А без нього піду на дно.*

Подумки повертаються до власного здогаду: Ліна Костенко розгортає цей схвильований монолог, ослаблюючи устами чоловіка ідеал спілкування на «Ви» ошляхетнює світ, бентежить душу читача, котрий, найскоріше, формувався і ріс уже в ситуації спрощень та емоційних дефіцитів. Тому в опозиції «Ваші теплі долоні» – «мої відморожені руки» вже закладена

потужна енергія довіри, бо фраза «сумна рука» може належати винятково чутливому, незвичайному чоловікові, гідному справжнього щастя. І весь комплекс його сумнівів – то пошук єдиного рішення:

Ваші теплі долони і мої відморожені руки...

Як вуста одірву від такої сумної руки?

Чи зуміємо жити – від розлуки і знов до розлуки?

А якщо доведеться чекати мене роки?

Болючий сумнів синтаксично фіксується сіткою питальних речень, за кожним із них – істинна тривога, можливість драми, розпач сильної особистості в межовій ситуації, коли вирішується проблема всього життя – бути чи не бути щастю.

«Фрам» застряне в льодах...

А якщо не вернуся я звідти?

Я ж собі не прощу! А якщо у нас буде дитя?!

Ви, така молода! Ви, що любите сонце і квіти!...

Тому питальні конструкції органічно потверджуються окличними, а весь почуттєвий лабіринт уривається трьома крапками.

Все, що є найсвятіше, в мені називається –

Нансен.

Хай співає сирена, вона перед нами в боргах.

Я сама розіб'ю об «Фрамові» груди шампанське,

Як покличе Тебе

вічний пошук у вічних снігах.

Жіноча довіра й віра у неперепутне кохання, потверджені беззастережною переконаністю юної красуні в особливому призначенні обранця, за маніфестовані чіткою фразою, котра не допускає сумніву:

Моя Пісне Пісень!

Вічний саде мій без листопаду!

Ти відкриєш свій полюс. Тебе не знесе течія.

Подоласи сніги. Все залишиться, милий, позаду.

«Фрам» – це значить «Вперед».

А на обрії буду я.

Отож, глибинні пласти українського високодуховного світу, просвітлюючись крізь призму того стану душі, що зветься закоханістю, у довершеному поетичному слові Ліни Костенко вимальовуються до найменших нюансів, даючи нам простір для співпереживання і співдумання, для нових відкриттів.

1. Костенко Л. В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 558 с. 2. Панченко В. Поезія Ліни Костенко. – Кіровоград: БВ, 1997 – 47 с. 3. Калинець І. Поезії з України. – Брюссель: Література – мистецтво, 1970 – 126 с. 4. Брюховецький В. С. Ліна Костенко: Нарис творчості. – К.: Дніпро, 1990. – 260 с.

В статтє описываються проблемы «прочтения» делается анализ психологических аспектов души в поэзии Лины Костенко «Любов Нансена».

Ключевые слова: психология, текст, автор, поэзия, анализ.

The article outlines the problem, "reading" and analyzes of psychology problem.

Key words: *psychology, text, author, poetry, analizys.*